

„Szabaccság!!!”

Mindig összeszorul a szívem, amikor halom, hogy az elszakított területeken korlátozzák az anyanyelvű oktatást. Eltűntetésünknek ez a legbiztosabb módja. Az iskola megszüntetése számunkra végzetes.

I.

Diákkönyvecske, 1949

Apám a Monarchiában, nővérem a régi Jugoszláviában született, én négy év múlva a hazatért Délvidéken jöttem a világra, a húgom három évre rá az új Jugoszlávia honpolgára lett (mindez a hársillatú Zomborban).

Nekem szerencsém volt, voltak még hibák. Nekem sikerült '49-től '61-ig magyar iskolába járnom. Két gyerekem (egyikük '71-ben, a másik '72-ben született) Újvidéken ezt nem tehettem meg, nem volt magyar gimnázium, egyikük 10 osztályt végzett az anyanyelvén, a másik csak nyolcat, ő a karlócai szerb gimit fejezte be. Itt már kevesebb hiba volt.

A többségi nemzet mindig is vadul és engesztelhetetlenül élte és éltette a „hideg napok” emléket, mi meg ott álltunk kifosztva, reménytelen reményekkel és a néma kérdéssel, lesz-e magyar osztály.

Lett, nagy nehezen, az utolsó pillanatban lett, mi meg hálásak, végtelenül hálásak és boldogok voltunk a Központi Iskolában megnyitott, ötvenhatvanas létszámú egyetlen osztályért meg az ideológiailag megfelelőnek talált tanító néniért. Nemsokára rendelet jött, s mi akkortól minden egyes napon kiállva a padunk mellé elharsogtuk: SZABADSÁG! Köszöntés helyett: Szabaccság!!! Aztán történhetett valami, a szabadság megmaradt, de furcsa módon két második osztály lett, ám abban, amelybe én jártam, alig voltunk

húszan (Steigerwald, Müller, Ráics, Langbein, Wellenreiter, Kmetovics, Mérő, Schmidt, Klemm, Czabafy, Mérey). Az elsőben a tanító néni csak a palatáblát törte össze a fejemen, a másodikban viszont a nagyhangú tanító bácsi a hajamat cibálva üvöltötte: Ne félj, mi nagyon jól tudjuk, hogy te hittanra jársz! Ő volt különben az első az életemben, aki meg akart buktatni. Megvádolt, hogy hazudok, s mellesleg azt is megmagyarázta az osztálynak, hogy vannak, akiknek a piszkos, hazaáruló, fasiszta, tömeggyilkos, háborús bűnös apjuk megérdemelte, hogy agyonlőtték, fölakasztották, bezárták... Volt helyettesítő tanítónk is, szívbeli kommunista káder, már a testvéreimet is tanította; vén, mint az országút, tőle tudtam meg, hogy amikor KELETRŐL megindult a GŐZHENGER (mármint minden elnyomott, kizsákmányolt, éhes proletárnak a barátja), az összes véreskezű, hájas fasisztát legázolta, s egy csapásra véget vetett a gazdagok és árulók uralmának (ezek a hájas gazdagok és árulók természetesen mi voltunk).

A harmadikos/negyedikos tanító néni sohasem bántott... A Jóisten áldja meg érte!

Jött a teljes magyar gimnázium alsó négy osztálya.

Nekem, nekünk akkor ott óriási szerencsénk volt. Szerencsénk volt, hogy a Csihás Benő kedves fái alatt megbújó, hársillatú kisvárosban azelőtt öt belvárosi elemi népiskola működött, hogy a Délvidék visszacsatolása után, '41-től a tanítóképezdeből női tanítóképző intézet alakult, hogy régtől fogva állami főgimnázium, kereskedelmi iskola, állami polgári fiú- és leányiskola működött, hogy a Falcione család birtokán és felszerelésével '43-ban még középfokú gazdasági tanintézet is létrejött. A zeneiskolában 192 növendék tanult, 42 tagú zenekar működött, és 12 kisgyerek számára megszervezték a zenei játékos iskolát. Ezekben a „tanintézetekben” sok nagyszerű, jól

képzett tanár dolgozott, és '45-ben, a „fölszabadulás” után őket mégsem lehetett csak úgy szélnek eresztetni. Kellő ideológiai kirostálás után kit fölfelé, kit lefelé buktattak, ám: akár föl, akár le, mindegyikük gyönyörűen beszélt magyarul, ismerte a szakkifejezéseket, és úgy magyarázott, mint az álom. Soha nem fogom elfelejteni a fizikatanárnőnket. A háború előtt kezdett: ragyogó, szép, fiatal, feltehetően tele reménnyel, ambícióval... Az én időmben már nem volt se szép, se ragyogó, se fiatal, de mindvégig egyéniség. Soha nem fogom elfelejteni rezignált mosolyát, még most is látom, ahogy leplezetlen undorral mondja: Ide most képzeljenek még egy erőkart, de letörték az oroszok, amikor rátörtek a szertárra; itt hiányzik egy emelő és egy fogaskerék, tönkrement, amikor az oroszok itt jártak... Ide egy reortorta kellene, de eltörték az... Ő azelőtt a főgimnáziumban tanított, onnan hozta a nagyszerűen fölszerelt fizikai szertár oroszok által megviselt, megritkított darabjait. A zenetanárnőnket a mi nagy szerencsénk az országos híró zeneiskolánkból irányították át; Kodályról, Bartókról, népdalokról és népdalgyűjtésről beszélt, rengeteg népdalt tanított, év végére pedig parancsra az Örömodát gyakoroltatta be velünk (némi át-költött szöveggel). Ezért történhetett meg, hogy én az '50-es években tiszta forrásból népdalokat tanultam, a '70-es évek végén pedig a gyerekeim jól-rosszul fordított partizán- és Tito-dalokat kántáltak, az őszikéről pedig úgy daloltak, hogy őszi kék (mármint szín). Később új tanárok jöttek hozzánk, lelkesek vagy kevésbé azok, sokuk kevésbé tudott magyarul, tükörfordított vagy hibrid szakkifejezéseket használt... Földrajzból pl. sztalagmiti és sztalagmiti volt az egyes számú nominativus, ám a tanárnő nem felejtette el megkérdezni az egész osztály előtt: Akkor ti most hány fogásos ebédet esztek otthon, Mérey...? A magyartanárnőnk frissen végzett, lelkes, szigorú és alapos, egyszer még egyest is kaptam tőle, de nála nem volt politika, miatta szerettem meg a magyart; a hangtant úgy megmagyarázta, hogy az egyetlen is abból éltem.

A könyvtáros, a városi könyvtár akkori könyvtárosa külön fejezetet érdemel. Lángpallossal vigyázott ránk és olvasási erkölcsünkre. Régen főgimnáziumi tanár volt. Mérheterlen hálával tartozunk neki mi mindannyian, akik akkoriban, az '50-

es években rákaptunk az olvasásra, és a nagyszünetben át-átugrottunk a gimiből a könyvtárba. Ismert mindnyájunkat, figyelte, mit olvasunk, óvott a gyanús irodalomtól, irányított, vezetett; kikereszte, megszerezte, előkaparta mindazt, amiről tudta... Kezünkbe adta a kor íróinak műveit, a modernek, a klasszikusokat, akár magyar, akár világ-irodalom. Egyszer, amikor kérdésére elmondtam, hogy Somogyváryt olvasok (*És mégis élünk*), finoman megjegyezte: Ezzel vigyázz, én azért nem dicsekednék vele... Na persze, a Rongyos Gárda története néhol még ma sem egészen szalonképes (akkoriban még ún. INDEX is létezett).

Indulásomkor 4 elemi és nyolcosztályos teljes magyar gimnázium volt az iskolarendszer szerkezete. A teljes magyar gimnázium igazgatójának ritkás, fakó haja volt, sárga lovaglósizmában járt, olyan rémes, térdnél kiugró nadrágban, s amikor valami pálcával idegesen és messze hangzón csapkodta a csizmaszárat, léptei végigkongtak az iskola folyosóin... Ez persze nem maradhatott meg így; se a teljes magyar, se az igazgató... Lett iskolareform, lett nyolcosztályos elemi és négyosztályos, vegyes tannyelvű gimnázium. Mi, akik a 4. elemi után anno a teljes magyar gimnáziumban kijártuk a négy alsó osztályt, kísérettségít tettünk, majd fölvételiztünk a vegyes tannyelvűbe, és megint elsősök lettünk az immár négyosztályos gimiben. Én azóta is összevissza nevezem ezeket az osztályokat, giminek hívom azt, ami a mostani nyolcosztályos iskola négy felső évfolyama...

Zomborban akkoriban nagy zűrzavar és bizonytalanság uralkodott; a nővéremnek, hogy magyar iskolába járhasson, Szabadkára kellett mennie a képzőbe, én maradtam a Testvériség-Egység nevű ki tudná már megmondani, milyen iskolában, a húgom pedig a negyedik elemi után átiratkozott szerbbe, mert ő VALAKI akart lenni. Megfogyatkoztak a Csihás Benő fái alatt megbújó városka hajdani tanárai, és állandó kérdés lett év elején: nyitnak-e magyar osztályt.

Csihás Benő nevét még őrzi egy külső utca, ám minduntalan modernizálnának, ki akarták, vagy ki is cserélték a hajdani polgármester bogyfáit, úgy hallom, a hársakra is fáj már valakinek a foga, ám a gimnázium emeletes épülete, a nagy idők nagy tanúja, amelyben a nagyérettségít végül mégiscsak letettem, még mindig áll, és őrzi az én emlékeimet is.

Megjegyzés

A diákkönyvecske képe nosztalgikus emlék; külön bája, hogy a testvériség-egység jegyében a több nyelv között épp csak a magyarnak nem jutott hely. Egyébként a második osztályban kapott jegyeket, mivel nem volt újabb diákkönyv, beszorították az elsős jegyek mellé – a jobb látóság kedvéért zöld tintával.

Az adatokat az egykori iskolákról és hajdani tanárainról Muhi János *Zombor története* c., 1944-ben megjelent könyve szerint pontosítottam. A nevüket immár megbocsátó szeretettel leírom, most már nem árthatok.

1. o.: Kandler Karola, 2. o.: Csörföly Mihály és Weigand József, ők hárman azelőtt is népiskolai tanárok voltak; 3–4 o.: Birvarszki Piroska (nem tudom, hol végzett); fizikatanárnő: Kalcsán Mária (volt főgimnáziumi tanár); zenetanárnő: Waleth Stefánia (volt zeneiskolai és tanítóképzős tanár); könyvtáros: Szauerborn Ilona (volt főgimnáziumi tanár); magyartanárnő: Kirchner Etelka (frissen

végzett tanárnő, örök hála neki); földrajztanárnő: Schreck Mária (új, öntudatos káder).

A Zombori Középfokú Gazdasági Tanintézet „1943 novemberében kezdte meg működését [...] Létesítését Falcione Sándor gazdasági főtanácsos és neje, sz. Schneiderbauer Elza adománya tette lehetővé, akik 170 holdnyi földbirtokukat felszerelésével és gazdasági épületeivel együtt a városnak adományozták gazdasági iskola céljaira. [...] a tanintézet 54 tanulóval kezdte meg működését.”

Csihás Benő egykori polgármesterünk; Zomborban ő ültette 1888-ban a várostűrő celtiseket (ostorfa). Tüdőbeteg volt, s mivel nem akart elutazni egészségesebb vidékre, helyben, szeretett városában a „bogyófákkal” varázsolt tiszta levegőt. Állítólag minden egyes fát számontartott, kis jegyzőkönyvével minden reggel végigsétált az utcán, és megnézte, nincs-e valami bajuk. A város lakóinak is nagyon sok facsemetét adományozott.

